

Medijski rat i posle rata: politika izveštavanja o ratnim zločinima u Srbiji

Mada su oružani sukobi na prostoru bivše Jugoslavije okončani pre 25 godina, medijski diskurs koji ih je pratio nastavio je da proizvodi političke i društvene posledice i u posleratnom periodu. Umesto podsticanja dijaloga u društvu, mediji su nastavili da favorizuju pitanje etničkog identiteta kao dominantno, time otežavajući procese demokratske tranzicije i stvarajući pogodno okruženje za reprodukciju stereotipa i predrasuda.

U tom kontekstu, medijski prostor u Srbiji pokazuje kontinuitet problematičnih obrazaca izveštavanja o ratnim zločinima počinjenim tokom devedesetih godina. Brojne analize ukazuju na sistematsku tendenciju relativizacije, selektivnog izveštavanja i izostanka kontekstualizacije sudski utvrđenih činjenica o ratnim zločinima i zločinima protiv čovečnosti počinjenih tokom sukoba devedesetih.

Mediji su u proizvodnji sukoba i podsticanju netrpeljivosti prema „drugom” igrali i nastavljaju da igraju značajnu ulogu. Tokom ratova na prostoru bivše Jugoslavije, profilisali su se kao jedan od najefikasnijih mehanizama u fabrikovanju neprijateljskih slika. Korišćenjem pojednostavljenih modela komunikacije i stereotipa, dominantno modela antagonizma, kreirali su sentiment neophodan za raspirivanje društvenih sukoba i mržnje. Proces dehumanizacije protivnika u medijskom diskursu odvijao se kroz specifične žanrovske forme koje su isticale mitološke predstave o sopstvenim vrednostima, uz paralelno propagiranje ideja o superiornosti u nacionalnom, kulturnom, političkom, pa i u sportskom smislu. Takvo kontinuirano naglašavanje razlika i hranjenje stereotipa neminovno je odvelo ka govoru mržnje koji je, i više od dve decenije nakon sukoba, i dalje prisutan u medijskim sadržajima regiona.

Jedan od najizraženijih problema predstavlja način na koji se ratni zločinci tretiraju u domaćim medijima. Lica koja su pravosnažno osuđena pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju ili pred domaćim sudovima u Srbiji i regionu neretko dobijaju prostor kao politički komentatori, analitičari, sagovornici o aktuelnim međunarodnim pitanjima ili učesnici u zabavnim programima, bez jasnog navođenja njihove prošlosti. Takva praksa je u suprotnosti sa osnovnim principima profesionalnog novinarstva, uključujući obavezu potpunog i istinitog informisanja javnosti, propisanu Kodeksom novinara i novinarki Srbije.

Posebno problematičan aspekt ovakvog izveštavanja predstavlja pojava tzv. lažne neutralnosti. Prikazivanjem osuđenih ratnih zločinaca kao „jedne od strana” u javnim debatama stvara se privid uravnoteženosti, dok se zapravo u ovom slučaju ne radi o suprotstavljenim političkim stavovima, već o sudski utvrđenim činjenicama.

Paralelno sa davanjem prostora osuđenim pojedincima, u velikom delu dominantnog medijskog sistema u Srbiji gotovo da izostaje sistematsko izveštavanje o ključnim ratnim zločinima, uključujući opsadu Sarajeva, genocid u Srebrenici, kao i zločine počinjene nad nesrpskim stanovništvom u pojedinim delovima regiona, uključujući progon Hrvata iz Vojvodine. Prećutkivanje ovih tema, ali i njihova zloupotreba tokom političkih kampanja, posebno u programima televizija sa nacionalnom frekvencijom i RTS-u kao javnom medijskom servisu, dokumentovano je u višegodišnjim monitoring izveštajima Fonda za humanitarno pravo i Misije OEBS-a u Srbiji.

Iskustva novinara koji se profesionalno bave izveštavanjem o ratnim zločinima dodatno osvetljavaju strukturalne uzroke ovakvog stanja. Svedočenja prikupljena u istraživanjima REKOM-a i nezavisnih medijskih organizacija ukazuju na prisustvo uredničkih pritisaka, političkih i ekonomskih interesa vlasnika medija, kao i široko rasprostranjenu autocenzuru. U takvom okruženju, kritičko izveštavanje o ratnoj prošlosti često se percipira kao politički rizično i komercijalno neisplativo.

Politika izveštavanja o ratnim zločinima ne predstavlja isključivo pitanje profesionalne etike, već i pitanje javne politike i demokratske odgovornosti. U tranzicionim društvima, suočavanje sa prošlošću prepoznato je kao ključni element izgradnje vladavine prava i dugoročne stabilnosti, što je potvrđeno i u dokumentima Saveta Evrope i Evropske unije koji se odnose na proces evropskih integracija Zapadnog Balkana.

U odsustvu jasne i dosledne medijske politike zasnovane na istinitom, kontekstualizovanom i odgovornom izveštavanju, mediji u Srbiji nastavljaju da funkcionišu kao produžetak nerešenih političkih konflikata iz devedesetih. Takva praksa ne samo da podriva proces pomirenja u regionu, već dugoročno slabi demokratske kapacitete društva i legitimitet institucija koje bi trebalo da štite javni interes.

Način na koji mediji izveštavaju o ratnim zločinima ne može se tretirati kao pitanje uređivačkog ukusa, već kao pitanje institucionalne odgovornosti. Mediji su dužni da obezbede tačno i kontekstualizovano informisanje, posebno u situacijama kada se u javnom prostoru pojavljuju osobe pravosnažno osuđene za ratne zločine, čija se sudska prošlost mora jasno navesti. Profesionalni standardi dodatno podrazumevaju obazriv i empatičan pristup žrtvama i njihovim porodicama, uz dosledno izbegavanje senzacionalizma koji dovodi do retraumatizacije ili relativizacije zločina. Davanje nekritičke platforme osuđenim ratnim zločincima predstavlja ozbiljan propust koji podriva principe vladavine prava i tranzicione pravde. Dosledna primena ovih principa predstavlja neophodan preduslov za očuvanje sudski utvrđenih činjenica, jačanje poverenja javnosti i izgradnju medijskog okvira koji doprinosi demokratskoj konsolidaciji i dugoročnom pomirenju u društvu.